

معماری و شهرسازی اسلامی در "فرم" یا در "معنا"

رحیم هاشم پور^۱

استادیار و عضو هیات علمی دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره) قزوین

Ra_Hashempour@yahoo.Fr / Ra_Hashempour@ikiu.ac.ir

چکیده

همواره در خصوص معماری و شهرسازی اسلامی سخن‌ها رفته و مطالب زیادی نگاشته شده است ولیکن هنوز که هنوز است نمی توان فضایی را به مفهوم و شکل واقعی آمیخته با مبانی اساسی اسلامی به جهانیان ارائه دهیم. گاهی به تفاوت شکلی فضا با مبانی فضای اسلامی بر می خوریم و گاهی به تفاوت مفهومی فضا با مبانی اسلامی. در هر دو صورت اشکال کار در عدم درک صحیح از فضای اسلامی در شهر و معماری اسلامی می باشد. هیچگاه از خود پرسیده ایم اولین مکان ساخته شده با تفک و نفی اسلامی کجاست و کدام است؟ آیا تا بحال از خود پرسیده ایم که شهراسلامی در کالبد تعریف می شود یا در حق. شهروندی؟ آیا کالبد شهراسلامی از ۱۴۰۰ سال تا به امروز براساس فرهنگ مردم شهر شکل گرفته است یا براساس اعتقادات اسلامی؟ و اگر جواب اعتقادات اسلامی است پس چرا امروزه هیچکدام از این شهر مورد تأیید صد در صد علمای بزرگ اسلام نیستند؟ آیا اینطور نیست که شهراسلامی در تمامی ابعادش مورد نقد و بررسی با ید قرار گیرد؟ در واقع معماری و شهرسازی اسلامی چیزی بجز مفهوم و معنا نیست و شکل و فرم در صورت ایجاد "مفهوم" و "معنا" در آن فضا "شکل" و "فرم" اسلامی پیدا کرده و به فضای اسلامی تبدیل میگردند. اگر به تاریخ احداث بناهای مساجد قدیمی مثل اردستان، مسجد جامع اصفهان، جامع یزد و... و تاریخ ظهور اسلام و اگر به خیلی دور تر برویم ساخت کعبه مکرمه بدست حضرت ابراهیم خلیل الله... در این پژوهش سعی در باز کردن مفاهیم و انتظارات مورد نظر اسلام از معماری و شهرسازی و همینطور مشخص کردن عناصر شاخص فضاهای اسلامی می باشد.

واژه گان کلیدی: شهرسازی و معماری اسلامی، فضای اسلامی، کعبه، قرآن، حضرت محمد(ص)، حضرت ابراهیم خلیل الله.

مقدمه

معماری و شهرسازی اسلامی از جمله معماریهایی است که بر اساس فرهنگ و تمدن مذهبی بنا شده است. این نوع معماری و شهرسازی در کشورهای پیدا می شود که تاثیر پذیری قابل توجهی از ایدئولوژی اسلامی در طول سالهای متمادی داشته و بر اساس همین ایدئولوژی فرهنگ خود را بنا کرده اند. از آن جمله می توان کشورهای آسیای میانه و قفقاز، ایران، عراق، ترکیه، سوریه، مصر، تونس، الجزایر، مراکش (مغرب)، هند و افغانستان را نام برد. البته نباید فراموش کرد که کستره زمانی این کشورها برابر نیست برای مثال چنین نقشی برای کشور مصر از تاریخ ۹۲۴ قمری رقم زده شد (هیلن براند، رابرت، ۱۳۷۷).

هنر اسلامی با روی کار آمدن امویان در سال ۴۱ ه.ق. و با انتقال خلافت امویان از مدینه به دمشق، آغاز شد. این انتقال، هنر اسلامی ترکیبی از هنر سرزمینهای همسایه بویژه ایران گردید.

اولین هنر معماری اسلامی در ایران را می توان در شرق کشور، در منطقه خراسان پیدا کرد. این شیوه را شیوه "خراسانی شبستانی" نامیدند و در اوائل قرن اول ه.ق. در همان ابتدای پذیرش دین مبین اسلام توسط ایرانیان، مشاهده می کنیم. این شیوه را می توان اولین شیوه "معماری اسلامی" در

^۱ شماره تماس: ۰۲۶ ۳۲۵۰۶۱۴۷